

הטכניון מכון טכנולוגי לישראל

הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים

סמסטר אביב 2019

מרצה: יוסף ג'בארין

שם קורס: תכנון ישובים ערביים בישראל

מספר קורס: 207807

שעות קבלה: חמישי (יש לתאם)

jabareen@technion.ac.il

עוזרת הוראה: חלי הירש

מייל: helly.hirsh@gmail.com

שעות קבלה: שני-חמישי, שעה בתיאום מראש.

תיאור הקורס

האתגרים והבעיות בפני תכנונם ופיתוחם של הישובים הערביים והקהילות הערביות בערים המעורבות בישראל הם שונים במידה מסויימת מאלה של הישובים היהודים וזאת מסיבות חברתיות, תרבותיות, פוליטיות, וכלכליות. בעקבות זאת, קורס זה יעסוק בסוגיות מגוונות הקשורות בתכנון הישובים הערביים בישראל. ליד זאת, הקורס יעסוק בתכנון ערים ערביות בעולם במיוחד ערים אשר התפתחו בצורה משמעותית בשנים האחרונות. הקורס מורכב מחמשה חלקים עיקריים: החלק הראשון, יעסוק בגישות של תכנון בקרב מיעוטים אתניים ואחרים בעולם: תרבות, אוריינטאליזם, ותכנון. בנוסף, נסביר בחלק זה מהי תכנית וכיצד ניתן להעריך אותה. כמו כן ננתח את יחסן של תכניות מתאר ארציות ומחוזיות לישובים ערביים בישראל. החלק השלישי יסקור את המאפיינים החברתיים, התרבותיים, הכלכליים והמרחביים של החברה והישובים הערביים. החלק הרביעי ינתח את הבעיות העיקריות העומדות בפני תכנון נאות של ישובים אלה, ויעסוק בתכניות ממשלתיות ומוסדיות לפיתוח ותכנון הישובים הערביים. הן ביחס למרכיביה והן ביחס לתמ"א ותמ"מ. בחלק זה ננתח תכניות אב ומתאר של מספר ישובים ערביים שהוכנו בשנים האחרונות. בחלק החמישי הסטודנטים יגבשו אסטרטגיות ומדיניות לתכנון נאות לישובים ערבים בישראל על פי ניתוח ביקורתי וסקר תושבים.

קביעת ציון

ההשתתפות חובה: 10%

סיכום 2 מאמרים: 20%

הצגת אמצע סמסטר: 20%

עבודה סופית כתובה: 50%

תיאור עבודת אמצע סמסטר והעבודה הסופית

להלן תיאור עבודת אמצע סמסטר והעבודה הסופית:

1. המטרה העיקרית של עבודת אמצע סמסטר והעבודה הסופית הוא להבין את התכנון של ישובים ערבים בפועל ולהעריך אותו: את הישגיו ומחדליו.

2. במשך הסמסטר אספק הדרכה מפורטת לסטודנטים : איך מעריכים תכנית מתאר ומבינים אותה. המטלות לאורך הסמסטר בנויות כך שבסופו של דבר הסטודנטים יוכלו להעריך תכנית הן על פי מה שלמדו והן על פי שיתוף התושבים.

א. אמצע סמסטר

1. כל זוג סטודנטים/ות יבחר ישוב ערבי בארץ.
2. הזוג יבחן תכנית מתאר אחרונה מאושרת או בהפקדה של הישוב הנבחר.
3. הסטודנטים יתבקשו לתאר את התכנית ואת הישוב.
4. הסטודנטים יציגו את הניתוח המרחבי לישוב ואת הבעיות העיקריות של הישוב.

ב. העבודה הסופית

1. העבודה הסופית של הסטודנטים תתמקד בסקר המיועד לתושבים של היישוב אותו בחרו במטלת האמצע.
2. בעבודה משותפת של הסטודנטים והמרצה ייבנה שאלון עבור תושבים, על מנת להבין מהם לדעתם הצרכים ביישוב, והמענים שתכנית מתאר יכולה לספק.
3. הסטודנטים יציגו את ממצאיהם בכיתה.

קריאת חובה (סיכום והגשה במועדים על פי הסילבוס):

- 1) Jabareen, Yosef (2015). Territoriality of Negation. Geoforum . מטלה 1-
- 2) Jabareen, Yosef (2015). The right to space production and the right to necessity: Insurgent versus legal rights of Palestinians in Jerusalem. Planning Theory. מטלה 2-

או:

- 3) קריאה בערבית : יוסף ג'בארין (2014). התכנון הלאומי בישראל. (מטלה 1- פרק ראשון ושני. מטלה 2- פרק שלישי)

או:

- 4) קריאה בעברית : ג'בארין יוסף ולו-יון יוברט (1998). התכנון העירוני בישובים הערביים בישראל : סוגיית הקצאת שטחים לצורכי ציבור. המרכז לחקר העיר והאזור. חיפה : הטכניון. (מטלה 1- פרק 7, מטלה 2- פרק 8)

מהלך הקורס

שיעור 1. מבוא

- מטרות הקורס
- הרכב ומהלך הקורס

- חובות וציון
- עבודת אמצע סמסטר
- העבודה הסופית

שיעור 2. מושגי יסוד: אוריינטליזם, תרבות, מודרניזם, פוסט-מודרניזם

- אוריינטליזם ותפיסת התרבות הערבית והאסלאם בעיני המערב
- עלייתן של גישות/תיאוריות הפוסטקולוניאליזם
- תכנון ומודרניזם
- התכנון בעידן הפוסט-מודרניזם

שיעור 3. תרבות ותכנון

- מה היא תרבות?
- מה בין תרבות לתכנון?
- כיצד באה לידי ביטוי בתכנון בעידן ניאאו-ליבראלי?
- כיצד משמשת ככלי להתנגדות בתכנון?

קריאה מומלצת:

- Young G. (2008). "Culture and planning – A new positionality". *Reshaping Planning with Culture*. Chapter 3. Ashgate.
- Neill W. (2004). "Urban planning and cultural identity". Routledge.

שיעור 4. תכניות מתאר- מרכיביהן ודרכי הערכה (הגשת מטלת קריאה 1)

- הגדרות בסיסיות בכתיבת תכנית
- כיצד מעריכים תכנית
- יחסן של תכניות מחוזיות וארציות ליישובים ערביים:

○ תמ"א 31

○ תמ"א 35

○ תמ"מ 2 תיקון 9

○ תכנית מטרופולין באר שבע

קריאה מומלצת:

- ג'בארין יוסף (2003) השתתפות ציבורית מתנגדת: התארגנות היישובים הבלתי מוכרים בנגב. בתוך צ'רצ'מן ארזה ואלישבע סדן (עורכות), השתתפות הדרך שלך להשפיע. תל-אביב: קו-אדום הוצאת הקיבוץ המאוחד. עמ' 230-245.
- רחל אלטרמן ותמי סתו (2001). עימות והסכמה ביד הלשון: יחסן של תוכניות עירוניות ואזוריות למיגור הערבי בישראל. תל-אביב: המרכז למחקרי שלום על שם תמי שטיינמץ, אוניברסיטת תל-אביב.

- הפרוטוקול של חוקרת ת.מ.מ.2 תיקון 9, משרד הפנים.
- גיבארין יוסף (2007) חוות דעת של מומחה : התנגדות לתכנית מטרופולין באר שבע. עדאלה : המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל.

שיעור 5- יסודות התרבות הערבית

- המשפחה : סוגי המשפחות ומעמדן בעבר ובהווה
- הדת : מקום הדת ועליית האסלאם
- המגדר : מעמדן של הנשים
- מרכיבי התרבות הערבית והשפעתם על התכנון
- המרחב

קריאה מומלצת :

- Jabareen, Yosef (2005) "Culture and Housing Preferences in a Developing City," *Environment and Behavior*, vol. 37 (1): pp. 134-146
- Barakat, H. (1993). *The Arab World: Society, Culture and State*. Berkeley, CA: University of Californian Press.
- Barakat, H. (2000). *Arab Society in the Twentieth Century: A Study of Conditions and Relationships*. Beirut: Markiz Dirasat al-wihda al-Arabiya.

- רבינוביץ דני (1998). *אנתרופולוגיה והפלסטינים*. פרק חמישי : מה נושאות החמולות? פונקציונליזם והפלסטינים. עמ' 75-92. רעננה : המרכז לחקר החברה הערבית בישראל. מומלץ לקרוא גם את המבוא של הספר.
- ח'אולה אבו בקר (2007) הקשר בין בריאות הנפש של נשים פלסטיניות בישראל לבין מסורתיות ומודרנה. הדעה הרווחת (בטאון האיגוד הישראלי לרווחה חברתית), גיליון 44, עמ' 19-22.

שיעור 7. ארכיטקטורה ערבית-אסלאמית ואוריינטליזם

- רקע היסטורי
- הצגת אירועי מכוננים :
 - יום האדמה הראשון
 - אוקטובר 2000

קריאה מומלצת :

- דוח ועדת אור לבירור ההתנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים - אוקטובר 2000 : <http://www.nfc.co.il>
- גיבארין יוסף ולו-יון יוברט (1998) *התכנון העירוני ביישובים הערביים בישראל*: סוגיית הקצאת שטחים לצורכי ציבור. המרכז לחקר העיר והאזור. חיפה: הטכניון.
- Yiftachel Oren (2006) *Ethnocracy*. Chapter 5: The making of ethnocracy in Israel/Palestine. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. Pp. 101-130.

שיעור 8. פערים חברתיים-כלכליים בישראל והפיתוח הכלכלי של החברה הערבית

- הרמה החברתית-כלכלית של הערבים
- פיתוח כלכלי של היישובים הערביים
- ההרכב התעסוקתי של הערבים
- תעסוקת נשים ערביות

קריאה מומלצת:

- גיבארין יוסף (2010). תעסוקת ערבים בישראל: האתגר של הכלכלה הישראלית. פורום קיסריה: [תעסוקת ערבים בישראל-קישור](#)

שיעור 9. התפתחות החברה האזרחית הערבית בישראל, זכויות אזרח ותכנון (הגשת מטלת

קריאה 2)

- הוועדים העממים הועד להגנה על קרקעות
- אגודת הארבעים – יישובים בלתי מוכרים בצפון בעיקר
- אגודת הגליל
- עדאלה – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל
- המועצה האזורית של היישובים הערבים הבלתי מוכרים בנגב
- המרכז לתכנון אלטרנטיבי

קריאה מומלצת:

- עדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל: דו" מיוחד: הקרן קיימת לישראל (2007). ראו: <http://www.adalah.org/heb/jnf.php>
- בג"ץ 9205/04, עדאלה נגד מינהל מקרקעי ישראל ואח'
- גוזס ענבל (1996) *מידת מימוש זכויות האדם בתכנון הסטוטורי בישראל*. עבודת דוקטוראט. הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים. חיפה: הטכניון. חלק ראשון: מטרות התכנון וזכויות אדם, עמ' 6-47.
- עתירת מרכז עדאלה (המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל) נגד מינהל מקרקעי ישראל וקרן קיימת לישראל (2007).

שיעור 10. תכניות מתאר ואב בישובים ערבים והקונפליקט המרחבי

קריאה מומלצת:

- גיבארין יוסף ולו-יון יוברט (1998) התכנון העירוני בישובים הערביים בישראל: סוגיית הקצאת שטחים לצורכי ציבור. המרכז לחקר העיר והאזור. חיפה: הטכניון.
- Jabareen, Yosef , (2006) "Conceptualizing Space of Risk: The Contribution of Planning Policies to Conflicts in Cities - Lessons from Nazareth." *Planning Theory and Practice*, Vol. 7(3): 305-323
- Elsheshtawy Y.(ed.) (2004). *Planning Middle East Cities: An Urban Kaleidoscope in Globalizing World*. Routledge. Chapter 1.

שיעור 11. תכנון ובנייה: דוגמאות של תכניות מתאר חדשות

שיעור 12. ארכיטקטורה אסלאמית ותכנון מותאם תרבות